

Лекція 3. Вибори та виборчі системи

План

1. Поняття виборів та виборчого процесу.
2. Мажоритарна виборча система.
3. Принципи організації пропорційної системи виборів.
4. Змішана та консенсусна виборчі системи.

1. Поняття виборів та виборчого процесу.

Формою безпосередньої реалізації народного суверенітету є вибори. Виборчий процес здійснюється за певними правовими нормами, правилами, що зафіксовані у конституції й виборчому законодавстві. Провідним регулятором виборів є виборча система, що визначає загальні принципи організації виборів, а також способи перекладу голосів виборців у мандати, владні посади. Виборча система – сукупність юридичних, організаційних та інших засобів, що забезпечують формування представницьких органів державної влади та здійснення громадянами своїх виборчих прав. Нині існують мажоритарна, пропорційна і змішана виборчі системи. Головне призначення виборчої системи – забезпечити представництво волі народу, а також сформувати життєздатні й ефективні органи влади. Крім того, вибори виконують наступні функції: залучення суспільства до управління державою, формування та вираження громадської думки, легітимація владних структур у демократичних країнах, сприяння досягненню суспільного консенсусу, періодичний контроль за діяльністю влади, відбір політиків у конкурентній боротьбі, комунікація між владою та суспільством, вираження інтересів різних соціальних груп, рекрутування політичної еліти.

Необхідною умовою проведення виборів будь-якого рівня є дотримання демократичних принципів, до яких належать такі: періодичність, обов'язковість, слідування виборчому праву, конкурентність, рівні права кандидатів, легальність та дотримання правових норм учасниками виборчого процесу, прозорість, вільне волевиявлення та таємність голосування.

Існує декілька підстав до класифікації виборів: 1) за територіальним принципом вибори поділяються на загальнонаціональні та місцеві; 2) за часом проведення – чергові, позачергові (дострокові), повторні та довибори; 3) за суб'єктом – парламентські, президентські та місцеві; 4) за правовими наслідками вибори можуть бути дійсні та недійсні.

2. Мажоритарна виборча система.

Мажоритарна система – система визначення результатів виборів, завдяки якій депутатські мандати (один або кілька) отримують тільки ті кандидати, що отримали встановлену законом більшість голосів, а усі інші кандидати вважаються не обраними. Виборчі округи тут є одномандатними, тобто від кожного округу обирається один депутат. За мажоритарної системи розрізняють відносну більшість – хоча б на один голос більше від суперника чи альтернативної пропозиції; абсолютну, коли на користь якогось рішення віддали свої голоси 50% голосуючих плюс один (її різновидами є система двох турів та альтернативне голосування); кваліфіковану (конституційну), яка може дорівнювати двом третинам або навіть трьом чвертям усього складу тих, хто приймає рішення або здійснює обрання. Позитивними моментами цієї системи є налагодження міцних безпосередніх зв'язків між виборцями і кандидатом, персональна відповідальність кандидата, створення великих політичних партій або блоків, які сприяють стабілізації політичного життя та формуванню стійкого уряду. Недоліки мажоритарної системи: не відображає реального становища політичних сил в країні і не забезпечує їхнього адекватного представництва у парламенті; встановлює залежність результатів голосування від нарізання округів, що може привести до фальсифікацій; породжує диспропорції між набраними голосами і отриманими мандатами; переважання регіональних інтересів над загальнонаціональними; додаткові витрати для проведення другого туру виборів.

3. Принципи організації пропорційної системи виборів.

Пропорційна система визначення результатів виборів передбачає розподіл депутатських мандатів між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців у багатомандатному окрузі. Існують наступні варіанти пропорційної системи: система із загальнонаціональним партійним списком, система з регіональними партійними списками, система із закритим списком та система з відкритим списком. Серед позитивних аспектів пропорційної системи виділяють такі: забезпечує більш об'єктивне представництво політичних сил, стимулює створення партій і розвиток політичного плюралізму, мінімізується кількість втрачених голосів виборців. Проте ця система має й свої недоліки: слабкий зв'язок між депутатом і виборцями, його залежність від фракції, велика

кількість фракцій у парламенті, коаліційні уряди можуть бути нестабільні, голосування відбувається за список кандидатів, що провокує проходження некомпетентних політиків.

4. Змішана та консенсусна виборчі системи.

Багато країн, прагнучи максимально використовувати позитивні риси мажоритарної й пропорційної виборчих систем і пом'якшити їхні недоліки, застосовують змішані системи, що поєднують елементи кожної з них. Так, у ФРН одна половина депутатів бундестагу обирається за мажоритарною системою відносної більшості, друга половина – за пропорційною системою.

В останні десятиліття деякі організації (ООН, партії «зелених» та ін.) використовують консенсусну систему виборів. Вона має позитивну спрямованість, тобто орієнтована не на критику супротивника, а на знаходження найбільш прийнятної для всіх кандидата або виборчої платформи. Практично це виражається в тому, що виборець голосує не за одного, а за всіх (обов'язково більше двох) кандидатів і ранжує їх список у порядку власних переваг. Так, наприклад, якщо на пост президента претендують 5 кандидатів, то той, хто голосує визначає місце кожного з них. За 1-е місце дається 5 балів, за 2-е – 4, за 3-е – 3, за 4-е – 2, за 5-е – 1 бал. Після голосування отримані бали підсумовуються та за їхньою кількістю визначається переможець.

Французький вчений Моріс Дюверже сформулював «три соціологічних закони» щодо впливу виборчої системи на кількість партій у суспільстві й на відносини між ними. 1. Пропорційна виборча система веде до партійної системи з численними партіями, які мають жорстку внутрішню структуру і не залежать одна від одної. 2. Мажоритарна виборча система голосування в два тури (абсолютної більшості) зумовлює появу партійної системи, до якої належать кілька партій, що мають гнучкі позиції і прагнуть до взаємних контактів і компромісів. 3. Мажоритарна виборча система голосування в один тур (відносної більшості) неминуче породжує партійну систему, яка характеризується суперництвом двох партій.

вати на рівні державного управління.